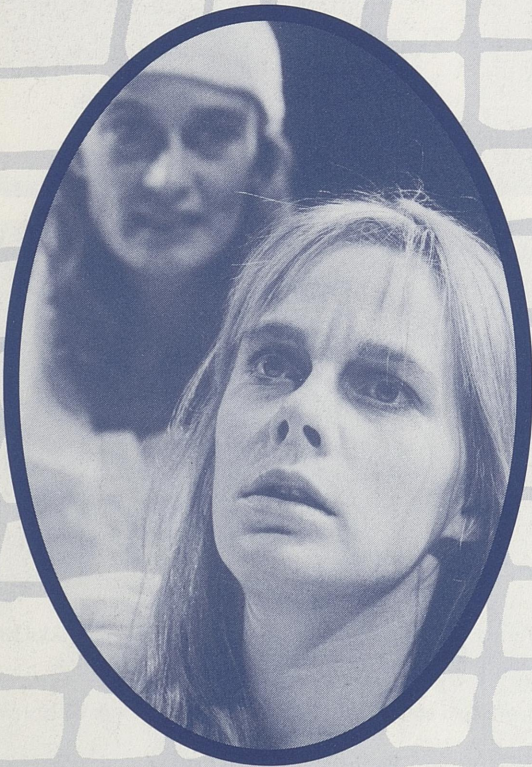

Brennpunkt

Et teaterstykke om en pasient
som var plaget av hallusinasjoner

”...Endelig må man ta i betraktning at dette øyeblikk for henne kanskje var ett av dem hvor alt det vesentlige i livet likesom var konsentrert i et brennpunkt, - alt det forbigangne, alt det nærværende og kanskje også alt det kommende.”

(Fra F.M. Dostojevskij: *De Besatte*)

DEN NATIONALE SCENE

Sesongen 1992-93

Brennpunkt

Av Mie Berg Simonsen

Regi: Line Rosvoll
Konsulent: Bentein Baardson
Kostymer: Christine Lohre
Scenografi: Christine Lohre
med utgangspunkt i Åse Hegrenes' dekorasjon
til "Hellemyrsfolket"
Lys: Asbjørn Johnsen
Masker: Margot Ystebø

De som er med:

Amalie Müller: Elisabeth Matheson
Madam Falck: Rhine Skaanes
Den Andre: Merete Armand
Doktor Sandberg: Sigmund Sæverud

Inspisient: Jørgen Fogge
Rekvisitør: Bastiaan van der Pas

Musikk under forestillingen: "Rondo Amoroso"
av Harald Sæverud.

Forestillingen varer ca 1 time. Ingen pause.

Fotografering og lydbandopptak under forestillingen er ikke tillatt.
Urpremiere i Teatergarasjen 2. november 1992.

Produsert med støtte fra TV-aksjonen '92 og Norsk Kulturråd.

Takk til:

Per Isdahl og Tore Frost
for fruktbare innspill i startfasen av prosjektet.

DEN NATIONALE SCENE

Programhefte for Den Nationale Scene nr. 11/92

Ansvarlig utgiver: Tom Remlov

Redaktør: Sverre Chr. Wilhelmsen

I redaksjonen: Bjørn Haugland, Mie Berg Simonsen

Telefon 05 90 17 80

Foto: Trygve Schönfelder

Redaksjonens adresse: Postboks 78, 5001 Bergen.

Grafisk utforming: Marketing Team A.S.

Arena-teatret

Som det eneste institusjonsteatret i landet har Den Nationale Scene gjennom de siste årene bevisst integrert et eget formidlings- og opplysningsarbeid i det kunstneriske program. Det såkalte "Arena"-prosjektet innebærer en utvidet kontaktflate med publikum, med utgangspunkt i det levende møtet som finner sted i teatersalongen.

Oppsetningen "Brennpunkt" er et ektefødt barn av denne satsingen. Teatret går her inn i sin tid og tar brennaktuelle spørsmål på pulsen gjennom en egen forestilling, med invitasjon til påfølgende debatt. Når emnet psykisk helse dette året er spesielt fokusert, har det for DNS vært naturlig å bygge videre på en sterk kvinneskikkelse, som har satt sitt preg på vårt teater det siste året. I sin samtid opererte hun ofte på tvers av vanetenkning og systemgrenser - også de psykiatriske: Amalie Skram. Gjennom storoppsetningen "Hellemyrsfolket" har vi stiftet bekjentskap med hennes litterære figurer. I "Brennpunkt" møter vi henne selv - innenfor asyllets vegger. Spørsmålet er om hennes måte å takle denne livskrisen på også kan kaste lys over dagens psykiatridebatt. I Bergen vil forestillingen bli spilt i omgivelsene til "Hellemyrsfolket". Men forestillingen vil også kunne spilles andre steder: Scenerommet er vårt eget hode.

Teatret søker med denne oppsetningen å kombinere et kunstnerisk uttrykk med en faglig utfordring.

Kontroversielt? Desto bedre.

SVERRE CHR. WILHELMSEN

Psykiatri og kunst

TV-aksjonen '92 handler om psykisk helse. Psykiske lidelser rammer en stor del av befolkningen. Alle kjenner vi noen som sliter med psykiske problemer de ikke greier å takle alene.

Året 1992 står også i Amalie Skrams tegn. Liv Køltzow har utgitt en stor biografi og Den Nationale Scene satser stort - bl.a. med sin oppsetting av "Hellemyrsfolket" - en 8 1/2 times forestilling som teatret har spilt for fulle hus hele høsten.

Litteratur og kunst har ofte vår mentale helse som tema. Mange kunstnere har benyttet sine personlige erfaringer med psykiske lidelser i sin kunst. Så også Amalie Skram. Da TV-aksjonen ble kontaktet om mulighetene for å støtte teatret i arbeidet med å realisere et nytt norsk teaterstykk om hennes sykehistorie, reagerte vi umiddelbart positivt. "Brennpunkt" vil ha et langt liv etter aksjonsdagen 8. november og således være et godt bidrag til arbeidet for større innsikt og toleranse. TV-aksjonen og Rådet til Fremme av Psykiatrisk Forskning takker for engasjementet og ønsker lykke til.

SVEIN JACOBSEN
Aksjonsleder

Pasienten i dette teaterstykket er

Amalie Skram

Denne kvinnen gikk gjennom mange faser fra hun ble født i Bergen i 1846 som Amalie Alver, datter i en ikke særlig velstående handelsbetjent-familie, og til hun døde i København i 1905 som en kjent og omdiskutert forfatterinne.

BRENNPUNKT tar utgangspunkt i hennes korte innleggelse på Gaustad Asyl i 1877/78, den gang hun enda var gift med kaptein August Müller og selv het

Amalie Müller

Da Amalie Müller ble lagt inn på Gaustad Asyl var hennes liv på et nullpunkt; hun var nær en bunn. Hun ville skille seg, men familien fikk henne fra det. Så ble hun syk; hun sov ikke, hun hallusinerte og hennes sinnsstemninger skiftet voldsomt. Stemmer og syner i hennes hallusinasjoner var et kaos; hun visste ikke hvor de kom fra eller hva de ville.

Var det galskap?

Det foreligger en meget knapp journal fra hennes Gaustad-opphold, men ellers vet vi lite. Senere i livet omtalte hun tiden på Gaustad svært positivt, noe som nok kan overraske alle som kjenner til hennes innleggelse på Kommunehospitalets 6. avdeling i København 17 år senere. Det var fra Kommunehospitalet hun skrev "Professor Hieronimus", boken som satte igang en stor offentlig debatt om psykiatri og psykiatrisk pleie. Hun beskyldte overlegen og den psyki-

atriske behandling for udugelighet, ufølsomhet og umenneskelighet.

Var det galskap?

6 år etter sitt Gaustad-opphold giftet Amalie Müller seg med den danske forfatter og kritiker Erik Skram. De bosatte seg i København, og det var her hennes litterære begavelse løsnet. Det var i København forfatteren Amalie Skram ble skapt og det var her hun blomstret. I sin mest aktive skriveperiode, de 14-15 årene fra 1885 til 1900, utga hun hele 17 bøker. Men et påfallende trekk ved Amalie Skrams livsløp er at det er inndelt i faser, som - i alle fall ytre sett - er svært forskjellige. Før Amalie Müller inngikk sitt annet ekteskap og ble forfatter, fristet hun tilværelsen som fraskilt mor, i et samfunn der dette nesten ikke forekom. Før det igjen levde hun som velstående Bergens-frue. I de første årene av ekteskapet med kaptein Müller seilte hun med mann og barn jorden rundt, mens hennes barndom og ungdom bar merke av spenninger og katastrofer. Det var altså svært store sprang i hennes liv.

Var det galskap?

Dramatiske brudd preget overgangen fra en livsfase til en annen i Amalie Skrams liv. Det var ikke slik at den ene gled over i den neste; det var gjennomgripende omveltninger som sykehusinnleggelse, skilsmisser og oppbrudd som brakte henne videre. Det fantes en splittelse i Amalie Skrams liv alt fra barndommen av som gikk mellom hjem og skole, mellom fattigdom og rikdom, mellom barn og foreldre, mellom kvinner og menn og mellom realiteter og ambisjoner. Hjemmet var enkelt mens skolen var fin, Amalie var fattig og venninnene velstående, søskenkjærligheten var sterk og foreldrekjærligheten problematisk, kvinners kjærlighet var av ett slag og menns av et annet, realitetene var trøstesløse mens drømmene var veldige. Kanskje det mest utpregede ved Amalie Skram var motsetninger; i hennes personlighet, i hennes liv og i hennes ulike måter å hankses med dette livet på.

Var det galskap?

I journalen fra Gaustad Asyl betegnes Amalie Müllers sykdom som Melancholia. Professor Pontoppidan beskrev 17 år senere hennes sykdomsbilde slik: "...Lunefuldt skiftende Stemningsliv. Ubeherskelige Antipatiske Affekter. Episodiske hallusinasjoner...". Men en av menneskets mest forunderlige evner er den å kunne leve flere forskjellige steder på en gang; i sin fysiske virkelighet og i sine forestillinger og tanker, i den hverdagslige realitet såvel som med en stemme fra fortiden eller i en drøm.

Hvor går grensen til galskap?

Gaustad Asyl

åpnet i 1855 som en moderne institusjon, der man forsøkte å virkeliggjøre nye og humane idéer innen sinnssykepleien. Asyllet lå den gangen i landlige omgivelser et godt stykke utenfor Christiania og utgjorde et stort område med mange bygninger, et anseelig gårdsbruk og forseggjorte haveanlegg. Frisk luft og gårdsarbeid ble ansett som en viktig del av behandlingen av sinnssyke, det siste dog mest for pasienter av almueklassen. Haven ble kalt "lystanlegg"; et drivhus ble innredet i 1877 og her var det meningen at syke av dannet stand skulle finne beskjeftigelse.

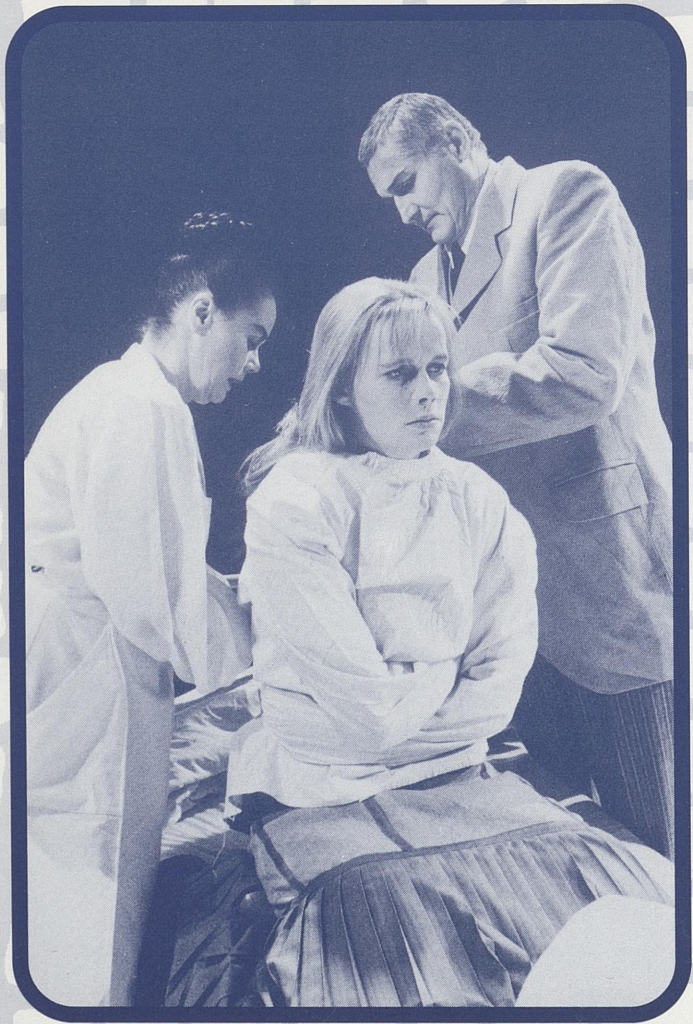
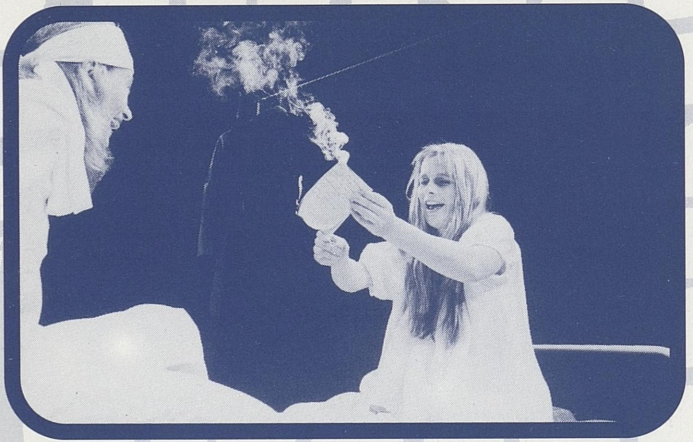
Pasientene ble delt inn i avdelinger som holdt til i adskilte hus. Til første klasse, avd. A, hørte den dannede klasse. Der var det et dagligrom med piano, det var duker på bordene og servise av stentøy, i stedet for av tinn, som på andre avdelinger. På avd. A ble det også arrangert underholdning, musikkafteiner og selskapeleg samvær, der også de medisinske studenter deltok. Studentene var meget velkomne, "selv om de unge herrers nærvær nok kunne volde litt uro blant de kvinnelige pasienter". Hver pasient hadde sine egne klær.

Asylet ble styrt av en direktør som samtidig var overlege. Da Amalie Müller ble innlagt het han Ole Rømer Aagaard Sandberg. Sandberg var den gang 66 år og hadde ledet Gaustad Asyl siden starten. Han bodde med sin familie i en murvilla inne på sykehusområdet.

Sandberg er blitt karakterisert som en av "rydningsmennene på psykiatriens område i vårt land". En av legene på Gaustad skrev dette om ham: "...jeg glemmer ikke det inntrykk det gjorde på meg å se denne lune, elskverdige måte han forsto å omgås disse ulykkelige pasienter på, og den eiendommelige evne han hadde til å vinne disses kjærlighet. Han var de sinnssykes forsvarer, og hevdet alltid med stor styrke samfunnets plikter mot dem.

Overlege Sandberg hadde en assistentlege ansatt, foruten 20-25 voktere på mannssiden og 15-20 voktersker på kvinnesiden. Madam E. Falck arbeidet som matrone, dvs. "overvokterske" eller oversykepleier, på avd. A under Amalie Müllers opphold. Hun bodde i et eget værelse på avdelingen og i reglementet het det at matronen skulle "bo og spise sammen med de dannede syke, hun skal sørge for arbeid og selskapeleg samvær, og gjøre dem oppholdet kjært ved små oppmerksomheter, julegaver osv."

Behandlingen besto vesentlig av - foruten rolige omgivelser og regelmessig livsførsel - kalde og varme bad samt medikamenter som opium, morfin og kloral. Det var et mål å unngå bruk av tvangsmidler (som isolasjon, håndbøyler, tvangsstol, tvangstrøye), men på grunn av personalets manglende øvelse, pasienters manglende anstaltsdisiplin og enkelte særlig vanskelige pasienter var det umulig helt å unngå. Det var to legebesøk daglig, ellers var de syke under vokternes oppsikt dag og natt.

- 1846 Berthe A
Mor: hus
Far: har
- 1852 Starter s
Heibergs
- 1863 Blir kont
- 1864 Blir AMALIE SKRAM
August Müller.
- 1864-65 Med seilskuter til Vest-India og Mexico, sammen med
kapt. August Müller.
- 1866 Føder sønnen Jacob.
- 1868 Føder sønnen Ludvig August.
- 1869-71 Med seilskuten "Admiral" verden rundt, sammen med
mann og barn.
- 1871-77 Bosatt i Bergen, det siste året på Askøy, med mann og
barn. Kommer med i den radikale kretsen rundt
Bergens Tidende. Spiller amatørteater, skriver skue-
spill som ikke blir antatt, skriver bokanmeldelser.
- 1877 Blir innlagt på Gaustad Asyl 22. desember. Utskrevet
16. februar 1878.
- 1878-84 Bosatt i Fredrikshald og Christiania, delvis sammen
med brødre, og med sine to sønner. Skriver artikler og
anmeldelser, får fortellingen "Madam Højers Lejefolk"
trykket i 1882.
- 1884 Amalie Müller blir AMALIE SKRAM når hun gifter seg
med den danske forfatter og kritiker Erik Skram.
Bosetter seg i København.
- 1885 Debutromanen "Constance Ring" utkommer.
- 1889 Føder datteren Johanne.
- 1894 Blir lagt inn på Kommunehospitalets 6. avdeling i
København.
- 1897 Broren Ludvig dør.
- 1898 Faren dør. Kaptein Müller dør.
- 1899 Formell separasjon fra Erik Skram.
- 1902-05 Romanen "Mennesker" kommer ut som hefter.
Den ble aldri ferdig, og danner avslutningen på hennes
forfatterskap.
- 1905 AMALIE SKRAM dør 15. mars, 58 år gammel.

93sd 23 739

Samarbeidspartnere for Den Nationale Scene sesongen 1992/93